

Κλιματική Δικαιοσύνη στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Συγγραφέας: ΝΕΛΛΗ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Εισαγωγή

- Η πολιτική αντιμετώπιση της κλιματικής δικαιοσύνης στην Ευρωπαϊκή Ένωση επικεντρώνεται σε μια ισότιμη και κοινωνικά δίκαιη πράσινη μετάβαση προς μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία και χωρίς αποκλεισμούς για όλους. Η κλιματική αλλαγή διαιωνίζει την ανισότητα, με τους ανθρώπους που συμβάλλουν λιγότερο στην κλιματική κρίση να πλήττονται περισσότερο από τις συνέπειές της. Επιπλέον, οι γυναίκες και τα παιδιά επηρεάζονται δυσανάλογα από την κλιματική αλλαγή και συχνά αποκλείονται από τις στρατηγικές δράσης λόγω συστημικών ανισοτήτων. Αυτά τα αλληλένδετα ζητήματα των κλιματικών επιπτώσεων, του μετριασμού και της ανισότητας είναι συλλογικά γνωστά ως κλιματική δικαιοσύνη.

Σε αυτό το πλαίσιο, η κλιματική δικαιοσύνη αφορά την προσπάθεια διασφάλισης ότι οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, που επηρεάζονται περισσότερο από την κλιματική αλλαγή, θα προστατευτούν και θα υποστηριχθούν κατά τη μετάβαση σε μια πιο πράσινη οικονομία. Παράλληλα, εντάσσει τη διάσταση της ισότητας και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις κλιματικές πολιτικές.

Το Ενωσιακό δίκαιο βασίζεται στις θεμελιώδεις αρχές της Ένωσης όπως η δημοκρατία, ο σεβασμός στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, η κοινωνική ισότητα, η αλληλεγγύη και η περιβαλλοντική βιωσιμότητα και βάσει αυτών ενσωματώνει την κλιματική δικαιοσύνη μέσω διαφόρων πολιτικών εργαλείων και κανονισμών.

Αρχή της αλληλεγγύης: Αυτή η αρχή εφαρμόζεται και στις κλιματικές πολιτικές, όπου οι οικονομικά ισχυρότερες χώρες και περιοχές καλούνται να στηρίξουν εκείνες που θα επηρεαστούν περισσότερο από τη μετάβαση σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία.

Αρχή της κοινωνικής δικαιοσύνης και συνοχής: Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει μέσω της προώθησης της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής, να μειώσει τις ανισότητες και να ενισχύσει τη σύγκλιση. Οι δέσμες νομοθετικών μέτρων για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής ενσωματώνουν αυτήν την αρχή, επιδιώκοντας να προστατεύσουν τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, εργαζόμενους σε ρυπογόνους κλάδους και περιοχές με εξάρτηση από τον άνθρακα από τις αρνητικές επιπτώσεις της πράσινης μετάβασης.

Προστασία του περιβάλλοντος και βιώσιμη ανάπτυξη: Η Συνθήκη προβλέπει την ανάγκη για περιβαλλοντική προστασία και βιώσιμη ανάπτυξη, αναγνωρίζοντας τη

σημασία της προστασίας του περιβάλλοντος για τις παρούσες και τις μελλοντικές γενιές. Αυτό ενισχύει την αναγκαιότητα της κλιματικής δικαιοσύνης, διασφαλίζοντας ότι η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής γίνεται με τρόπο που σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα.

1. Πρόσβαση η εξασφάλιση δικαιοσύνης για τα περιβαλλοντικά και κλιματικά ζητήματα: Ορισμοί

Ήδη από το 2006, η πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα θεσπίστηκε με Κανονισμό[1] που επικύρωνε τη Σύμβαση Aarhus και ο οποίος κατοχύρωνε ρητά την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα σε κοινοτικό επίπεδο υπό τους όρους που καθόριζε εκτενώς.

Η κλιματική δικαιοσύνη ωστόσο δεν ορίζεται η ερμηνεύεται στο Ενωσιακό δίκαιο και δεν αναφέρεται ρητά σε όλους τους κανονισμούς της Πράσινης Συμφωνίας η οποία όμως την περικλείει.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεσμεύτηκε ότι «θα εξετάσει το ενδεχόμενο αναθεώρησης του κανονισμού Aarhus για να βελτιωθεί η πρόσβαση σε διοικητικό και δικαστικό έλεγχο, σε επίπεδο ΕΕ, των πολιτών και των ΜΚΟ που εκφράζουν ανησυχίες σχετικά με τη νομιμότητα αποφάσεων που έχουν επιπτώσεις στο περιβάλλον. Η Επιτροπή θα αναλάβει επίσης δράση για να βελτιώσει την πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων σε όλα τα κράτη μέλη».[2]

Πολλοί κανονισμοί και νομοθετικές πρωτοβουλίες ενσωματώνουν την αρχή της δίκαιης και ισότιμης μετάβασης προς μια πράσινη οικονομία, με κοινωνική και οικονομική υποστήριξη των ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων.

Ρητή αναφορά στη δικαιοσύνη αναφέρεται μόνο στο κανονισμό/νόμο για το κλίμα[3] και συγκριμένα στο Άρθρο 2 όπου υπογραμμίζεται ότι «Τα αρμόδια θεσμικά όργανα της Ένωσης και τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα σε ενωσιακό και εθνικό επίπεδο, αντίστοιχα, ώστε να καταστεί δυνατή η συλλογική επίτευξη του στόχου για κλιματική ουδετερότητα λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία της προώθησης τόσο της δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών όσο και της οικονομικής αποδοτικότητας στην επίτευξη αυτού του στόχου».

Αντίθετα ο κανονισμός για την αποκατάσταση της φύσης αναφέρεται μόνο στην περιβαλλοντική δικαιοσύνη στα «εκτιμώντας»[4].

Από τα Ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, το μόνο που αναφέρθηκε επί τούτου στο θέμα είναι η Ευρωπαϊκή και Κοινωνική Επιτροπή η οποία σε γνωμοδότηση της[5] αναφέρει

ότι «η κλιματική δικαιοσύνη δεν αφορά μόνον όσους πλήττονται άμεσα από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, αλλά και όσους επηρεάζονται από τους κύριους παράγοντες πρόκλησης της αλλαγής του κλίματος λόγω της εξάρτησης από αγαθά, υπηρεσίες και τρόπους ζωής που συνδέονται με υψηλές εκπομπές και χαμηλή απόδοση πόρων» και ζητά ανάληψη συγκεκριμένων δράσεων σε μια σειρά από τομείς (υγεία, καταναλωτές, εργασία, ενέργεια).

Έχει ενδιαφέρον ωστόσο η ερμηνεία [\[6\]](#) του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος ο οποίος σε μια πρόσφατη έκθεση του αναφέρεται και αναλύει τη δικαιοσύνη για βιωσιμότητα (justice in sustainability transitions) και την κατατάσσει σε τρεις κατηγορίες:

Διανεμητική Δικαιοσύνη (Distributional justice) που σχετίζεται με τον τρόπο με τον οποίο το κόστος και τα οφέλη της ανθρώπινης δραστηριότητας, καθώς και οι πολιτικές διαχείρισης αυτών των δραστηριοτήτων, κατανέμονται στην κοινωνία και σε άλλα είδη στο φυσικό περιβάλλον, καθώς και με τις αξίες και τις αρχές σύμφωνα με τις οποίες κατανέμονται τα αγαθά και οι υπηρεσίες.

Διαδικαστική/Δικονομική Δικαιοσύνη (Procedural justice) η οποία εστιάζει στη δικαιοσύνη στους θεσμούς, τις διαδικασίες, τις πρακτικές λήψης αποφάσεων, καθώς και τις δικαστικές διαδικασίες και τον βαθμό στον οποίο αυτές είναι περιεκτικές. Εξετάζει ποιος συμμετέχει και επωφελείται από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και γιατί, και πώς να ορίσει και να προσφέρει τη συμμετοχή χωρίς αποκλεισμούς.

Αναγνωριστική δικαιοσύνη (Recognitional justice) που συνεπάγεται την αναγνώριση των υποκείμενων συστημικών αδικιών και την δυνατή εκπροσώπηση της αξιοπρέπειας, των αξιών και των ταυτοτήτων των ανθρώπων και άλλων ειδών.

Ο Οργανισμός θα εμβαθύνει περαιτέρω αυτές τις ερμηνείες σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Η ανάλυση αυτή παραπέμπει στην ερμηνεία περί δικαιοσύνης του Αριστοτέλη ο οποίος διακρίνει τη δικαιοσύνη σε τρία είδη: το διανεμητικό, το διορθωτικό δίκαιο και το δίκαιο της αμοιβαιότητας.

2. Κοινωνική, Πολιτική και Δίκαιη Μετάβαση στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας [\[7\]](#)

Η δίκαιη μετάβαση είναι ένας βασικός πυλώνας της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και σχετίζεται άμεσα με την κλιματική δικαιοσύνη. Στόχος είναι η προστασία των πιο ευάλωτων πληθυσμών και περιοχών από τις συνέπειες της πράσινης μετάβασης, ειδικά σε τομείς όπως η ενέργεια και η βιομηχανία.

Αυτό καταδεικνύεται από τους εξής μηχανισμούς:

Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης[8]: Το εργαλείο αυτό δημιουργήθηκε για να βοηθήσει τις περιοχές και τους εργαζόμενους που θα επηρεαστούν περισσότερο από τη μετάβαση σε μια πράσινη οικονομία, όπως οι περιοχές με εξάρτηση από ορυκτά καύσιμα. Παρέχει οικονομική στήριξη μέσω του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης, το οποίο επικεντρώνεται στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη διαφοροποίηση της οικονομίας των περιοχών που θα πληγούν.

Κοινωνική διάσταση της Πράσινης Συμφωνίας: Η δίκαιη μετάβαση περιλαμβάνει μέτρα για την προστασία των εργαζομένων που εργάζονται σε κλάδους υψηλής ενεργειακής έντασης ή ρυπογόνων βιομηχανιών. Αυτά τα μέτρα περιλαμβάνουν προγράμματα επανακατάρτισης, καθώς και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας σε πιο πράσινους τομείς, εξασφαλίζοντας μια δίκαιη κατανομή του κόστους και των ωφελειών.

Κύμα Ανακαίνισης[9]: Η πρωτοβουλία “Κύμα Ανακαίνισης” είναι μια σημαντική πτυχή της κοινωνικής διάστασης της κλιματικής δικαιοσύνης. Αποσκοπεί στη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων εντός της Ένωσης, δίνοντας έμφαση στην αναβάθμιση των κτιρίων που στεγάζουν ευάλωτες ομάδες πληθυσμού.

Μείωση της ενεργειακής φτώχειας: Το Κύμα Ανακαίνισης στοχεύει στη μείωση της ενεργειακής φτώχειας μέσω της ανακαίνισης παλαιών, μη αποδοτικών κτιρίων, κάτι που θα βοηθήσει τους πολίτες να μειώσουν τους λογαριασμούς ενέργειας. Η πρωτοβουλία αυτή θα ενισχύσει επίσης τη δημιουργία νέων πράσινων θέσεων εργασίας στον κατασκευαστικό και ενεργειακό τομέα, προωθώντας παράλληλα την κοινωνική ισότητα.

Εθνικά Σχέδια Ενέργειας και Κλίματος[10]: Κάθε κράτος-μέλος της ΕΕ πρέπει να υποβάλλει ένα εθνικό σχέδιο για την ενέργεια και το κλίμα, που θα περιλαμβάνει μέτρα κοινωνικής προστασίας για την πράσινη μετάβαση.

Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ETS)[11]: Μέρος των εσόδων από το ETS διατίθεται για την ενίσχυση ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και για την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας.

Κοινωνικό Ταμείο Κλίματος[12]: Δημιουργήθηκε για να μετριάσει τις επιπτώσεις της αύξησης του κόστους της ενέργειας στα χαμηλού εισοδήματος νοικοκυριά και να προωθήσει βιώσιμες λύσεις, όπως η ενεργειακή αποδοτικότητα και η ηλεκτροκίνηση.

Κλιματική Δικαιοσύνη σε Τοπικό Επίπεδο[13]: Η τοπική δράση είναι κρίσιμη για την εφαρμογή της κλιματικής δικαιοσύνης. Η Ένωση ενθαρρύνει τη συμμετοχή των

τοπικών κοινοτήτων και των κοινωνικών εταίρων στον σχεδιασμό και την εφαρμογή των κλιματικών πολιτικών. Τοπικές πρωτοβουλίες, όπως οι κοινότητες ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και η υποστήριξη της τοπικής βιώσιμης ανάπτυξης, είναι βασικά στοιχεία της ευρωπαϊκής πολιτικής για το κλίμα.

Διεθνής Συνεργασία μέσω της Συμφωνίας του Παρισιού^[14]: Η Ένωση υποστηρίζει διεθνείς συμφωνίες, όπως η Συμφωνία του Παρισιού, για την κατανομή ευθυνών και πόρων με βάση τις ικανότητες και την ιστορική συμβολή κάθε χώρας στην κλιματική κρίση.

Επίσης αξίζει να αναφερθεί το ευρωπαϊκό πρόγραμμα 'SPARK'^[15] το οποίο είναι μια ποικιλόμορφη κοινοπραξία 20 οργανισμών σε 13 ευρωπαϊκές χώρες, η οποία αυξάνει την ευαισθητοποίηση, αναπτύσσει ικανότητες και διευκολύνει τους πολίτες της ΕΕ, ιδίως τους νέους, να οικοδομήσουν και να κινητοποιήσουν δημόσια υποστήριξη για φιλόδοξες δράσεις κλιματικής δικαιοσύνης.

3. Νομολογία

Υπάρχουν αποφάσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) που σχετίζονται με την κλιματική κρίση, αν και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο δεν έχει ακόμη εκδώσει μια απόφαση που να αφορά άμεσα και συνολικά την κλιματική αλλαγή. Οι υποθέσεις που αφορούν την κλιματική κρίση σχετίζονται κυρίως με την εφαρμογή και συμμόρφωση των κρατών-μελών με τους περιβαλλοντικούς κανονισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, η προστασία της βιοποικιλότητας και η εφαρμογή της Οδηγίας για το εμπόριο δικαιωμάτων εκπομπών.

Υπόθεση Urgenda (Ολλανδία)

Αν και δεν πρόκειται για απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι σημαντική στην ευρωπαϊκή νομική σκηνή και έχει επηρεάσει το ευρωπαϊκό κίνημα για την κλιματική δικαιοσύνη. Το Ανώτατο Δικαστήριο της Ολλανδίας αποφάσισε το 2019 υπέρ της περιβαλλοντικής οργάνωσης Urgenda, υποχρεώνοντας την ολλανδική κυβέρνηση να μειώσει τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 25% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, μέχρι το τέλος του 2020. Αυτή η απόφαση προκάλεσε παγκόσμιο ενδιαφέρον και πίεση για ανάλογες δικαστικές πρωτοβουλίες σε άλλα κράτη-μέλη της Ένωσης.

Υπόθεση ClientEarth εναντίον Πολωνίας (C-441/17)

Αυτή η υπόθεση αφορούσε την παραβίαση των ευρωπαϊκών περιβαλλοντικών κανονισμών από την Πολωνία. Το Δικαστήριο αποφάσισε το 2018 ότι η Πολωνία παραβίασε τους ευρωπαϊκούς κανόνες για την ποιότητα του αέρα, καθώς δεν είχε

λάβει τα κατάλληλα μέτρα για τη μείωση των υψηλών επιπέδων αιωρούμενων σωματιδίων (PM10), τα οποία συνδέονται με την καύση άνθρακα και την κλιματική κρίση.

Υπόθεση σχετικά με τις εκπομπές ρύπων από ορυκτά καύσιμα (C-404/13, Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου)

Το Δικαστήριο επέβαλε στο Ηνωμένο Βασίλειο κυρώσεις για τη μη συμμόρφωσή του με την Οδηγία 2001/80/ΕΚ για τον περιορισμό των εκπομπών ρύπων από ορυκτά καύσιμα. Αυτή η υπόθεση είναι σημαντική καθώς αφορά άμεσα τις εκπομπές αερίων που συμβάλλουν στην κλιματική αλλαγή.

4. Τι προβλέπεται στην συνέχεια;

Αναμένεται το πως η νέα Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα αλλά θεσμικά όργανα θα αντιμετωπίσουν το θέμα της κλιματικής δικαιοσύνης και της δίκαιης μετάβασης και θα παρακολουθήσουν την εφαρμογή τους μέσω των ισχυόντων κανονισμών και οδηγιών την περίοδο 2024-2029.

Τέλος, το Νοέμβριο 2024 θα λάβει χώρα το COP29^[16]. Οι διαπραγματεύσεις θα αφορούν όχι μόνο την αύξηση του συνολικού ποσού της χρηματοδότησης για το κλίμα, αλλά θα προσδιορίσουν το χρονοδιάγραμμα και τους όρους παροχής της, τι θα στηρίξει η χρηματοδότηση, πώς θα φτάσει στις κοινότητες που το χρειάζονται περισσότερο και πώς θα μετρηθεί όλη η χρηματοδότηση για το κλίμα.

[\[1\]](#) ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 1367/2006 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 6ης Σεπτεμβρίου 2006 για την εφαρμογή στα όργανα και τους οργανισμούς της Κοινότητας των διατάξεων της σύμβασης του Århus σχετικά με την πρόσβαση στις πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα

[\[2\]](#) COM(2020) 643 final

[\[3\]](#) ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2021/1119 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 30ής Ιουνίου 2021 για τη θέσπιση πλαισίου με στόχο την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 401/2009 και (ΕΕ) 2018/1999 («ευρωπαϊκό νομοθέτημα για το κλίμα»)

[\[4\]](#) ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2024/1991 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 24ης Ιουνίου 2024 για την αποκατάσταση της φύσης και την

τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2022/869

[5] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IE1144&from=SL>

[6] <https://www.eea.europa.eu/publications/delivering-justice-in-sustainability-transitions>

[7] COM(2019) 640 final

[8] https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en

[9] https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/energy-efficient-buildings/renovation-wave_en

[10] https://commission.europa.eu/energy-climate-change-environment/implementation-eu-countries/energy-and-climate-governance-and-reporting/national-energy-and-climate-plans_en

[11] https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF

[12] https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-emissions-trading-system-eu-ets/social-climate-fund_en

[13] ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2021/1119 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 30ής Ιουνίου 2021 για τη θέσπιση πλαισίου με στόχο την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 401/2009 και (ΕΕ) 2018/1999 («ευρωπαϊκό νομοθέτημα για το κλίμα»)

[14] <https://www.un.org/en/climatechange/paris-agreement>

[15] This project is supported by DEAR - the EU's Development Education and Awareness Raising Programme https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/programming/projects/spark-change-climate-justice_en

[16] COP29: The 2024 United Nations Climate Change Conference